

Kaj od Plečnikove arhitekture bomo zapustili zanamcem

Plečnikova dediščina

Nismo večvredni niti manjvredni, nujno pa je pri nas varovati tisto, kar je vrhunsko

Tomaz Švagelj, znanost

Dr. Damjana Prelovšek Foto: Roman Šipič /Delo

Umetnostni zgodovinar in najboljši poznavalec našega najboljšega arhitekta dr. Damjan Prelovšek brez dlake na jeziku govori o tem, kako v Ljubljani in okolici (ne) skrbimo za Plečnikovo arhitekturno dediščino.

Začneva lahko s Centralnim štadionom za Bežigradom. To, da bi Joc Pečecnik odstranil bakrene žlebove s tamkajšnje gloriете, se mi pa vendarle zdi precej neverjetno.

Ja? Ali bi hoteli videti slike? Stvar je v tem, da je tam hotel postaviti osem stolpičev.

Seveda, saj s tem objektom samim ni mogoče kaj dosti zaslužiti.

Tako je, gre mu predvsem za hotel. Poglejte, kaj se dogaja v Stožicah! Sama izguba. Saj Ljubljana stadion potrebuje, vendar za Bežigradom niti parkirišč ni dovolj. In promet, tam je že zdaj precej gneče. Pečecniku sta Vinko Gorenak in Radovan Žerjav obljubila, da bosta to zanj uredila, vendar bi po teh študijah 15.000 ljudi z avtomobili zablokiralo pol Ljubljane. Poleg tega je vlada stadion zaščitila kot spomenik državnega pomena – kar pravno gledano pomeni, da je pravzaprav nedotakljiv.

Ko sem bil generalni direktor direktorata za kulturno dediščino na ministrstvu za kulturo, sem predlagal razširitev tega statusa na vsa Plečnikova dela. Rekli so, da v vsej državi to ni mogoče, ker je tega preveč, ker so to večinoma zasebne parcele, pa ne vem kaj še vse. Potem sem rekel, v redu, pa samo v Ljubljani. Strinjali so se in vse uredili – vendar minister Vasko Simoniti potem tega ni hotel podpisati.

Zakaj? Kako je to utemeljil?

Nikakor. Ni podpisal, ker se je bal Milana Zvera, ki je bil takrat minister za šolstvo in šport in je hotel ustreči Pečecniku. Ko je prišla nova ministrica, Majda Širca, je to čez približno pol leta le podpisala. Verjetno ni vedela, kaj podpisuje, saj je celo zadevo zelo zapletla. Razbila je tudi »Plečnikovo hišo«, to

je dotakratni Arhitekturni muzej Ljubljana, na [Muzej za arhitekturo in oblikovanje](#) ter na [Muzej in galerije mesta Ljubljane](#).

Kako je s fotografiranjem celotne Plečnikove dediščine? Tega dela ste se menda lotili kar sami.

Ja, učim tudi fotografijo, slike pa sem potreboval tudi sam. Nakupil sem za 15.000 evrov profesionalne opreme in začel. Samo digitalni fotoaparati so stali 8.000 evrov.

Naredil sem že okoli 17.000 posnetkov, pa še nisem končal. Na ministrstvu sem jim povedal, kaj delam, pa mi sprva niso verjeli. Ko sem jih končno prepričal, so mi vrnili z vprašanjem, kdo mi je to dovolil.

A je treba za to imeti dovoljenje?

Ja. Delam jim brezplačno, samo žarnic sem pokuril za približno 200 evrov. Vendar to nikogar ne zanima.

Torej imate to vi zdaj pri sebi doma na nekem trdem disku?

Ja, imam tudi strežnik. Vse to potem dajem muzeju, tako da tam posnetke imajo, zase pa delam duplikate. Za zahvalo mi očitajo delo brez dovoljenja, medtem ko so oni od države dobivali denar za digitalizacijo, naredili pa nič, Muzej in galerije Ljubljane so ga zapravili za druge stvari.

Kdaj bo Plečnikova arhitektura uvrščena na Unescov seznam svetovne kulturne dediščine?

Ustanoviti bi morali Plečnikovo fundacijo, kot jo ima Le Corbusier. Tako bi bilo vse, kar je povezano s Plečnikom, pod eno streho. In s tem bi bila dana možnost za uvrstitev na ta seznam, za kar bi fundacija lahko jamčila.

Ker posameznik tega ne more narediti.

Seveda ne.

Včasih se zdi, da Plečnik bolj zanima tujce kot Slovence.

Pred dvema letoma je znameniti japonski arhitekt Tadao Ando, ki ima revijo *A+U, Architecture and Urbanism*, eno celo številko posvetil izključno Plečniku. Nikomur ni nič rekel, samo poslal je fotografije

...

... torej brez dovoljenja.

Ja, brez. Bili so na Dunaju, v Pragi, v Ljubljani – in iz tega ustvarili celo številko. Za našo promocijo so naredili bistveno več kot mi.

Ko je bila pred petimi leti 50-letnica Plečnikove smrti, sva s hčerjo arhitektko brezplačno naredila razstavo za Narodno galerijo. Na otvoritev je prišlo ogromno ljudi. Ekspozicije so zdaj nekje v kleti, naše ambasade pa prosijo, ali bi jim lahko poslali kaj od Plečnika, ker ga vsi hočejo pa nihče nič ne da. Tega ne razumem.

Plečnik je imel za Ljubljano še velike načrte, kajne?

Na Vodnikovem trgu je predvidel Magistrat, načrti so bili že nared. Mahrova hiša bi padla, od Semenišča bi ostala samo knjižnica in portal.

Semenišče?

Ja, to je bilo po Plečnikovem načrtu.

Sicer pa bi on, kot je znano, podrl tudi Grad.

Če bi to storil in tam zgoraj postavil parlament, bi zdajle sicer stokali, naslednja generacija pa bi mu bila hvaležna.

Zanimivo, nekaj podobnega mi je nekoč rekel tudi pokojni prof. Šumi, češ, jaz bi bil srečen človek, če bi Plečnik to naredil.

Ja, saj Grad ni kaj posebnega, ko so ga pa že toliko uničili. Od Plečnika so le Šance pa vzhodni vhod.

Zanimiva je kvečjemu grajska kapela.

Ja, to že, pa vhodni del je Plečnikov. Pod okupacijo je bil Boris Kobe, njegov učenec, takrat mestni arhitekt. Vhod je naredil po Plečnikovih načrtih iz leta 1931.

Pa Šance. Pri teh niti nisem opazil, da je obnovljena ograja nekam visoka.

Ja, višja je za skoraj 20 centimetrov.

To pa ni ravno po spomeniškovarstvenih načelih.

Koga pa to briga, saj tisti ljudje tega ne vedo, vsi mi pa izgubljam, ker vsak nekaj »izboljšuje«.

In čez 50 let bo vse že čisto drugače.

Seveda, saj ravno zato potrebujemo spomeniško varstvo, da to prepreči. Zdaj v slovenskem spomeniškem varstvu vlada doktrina, da tisto, kar nima neke funkcije, ne more obstati.

Moralo bi biti obratno: najprej se zgradbo razglasi za spomenik državnega pomena, potem se išče funkcija, investitor ...

Tako je, najprej je treba celo zadevo valorizirati. Če se ugotovi, da je pomembna za celotno kulturo, se išče primeren program. Tak program pa je težko najti, ker se spomenika vsak otepa, saj prinaša le stroške. Držati se morate navodil, nič ne smete spreminjati ...

... denarja od države pa ne dobite.

Nič, razpisov letos sploh ni. Takrat, ko sem bil na ministrstvu, so bili taki, da se je prijavilo čuda nekih ljudi. In odločevalci so potem samo gledali, kaj je kdo kje narobe napisal. Nekdo, ki je imel na Koroškem baročno hišo in si jo je hotel obnoviti, je priložil vse dokumente. Pregledali so jih in ugotovili, da manjka podpis mame. Bila je že deset let pokojna in ni mogla podpisati. In je izpadel.

Ne glede na to, kakšna je tista hiša.

To nikogar ne zanima, uspešen pa je bil Jankovič s Kozolcem, pa Bavčar, ki je delal hotel Kempinski Palace, ki so ga več ali manj porušili in zgradili na novo. Za to pa je bil denar, ker ta dva sta pa vedela, kako se izpolnjuje tovrstne papirje. Tisti župnik tam na Barju pa nima nobenih možnosti.

Ja, cerkev sv. Mihaela, vsaj streho bi popravili, če že nič drugega.

Veste, zame to ni zgolj cerkveni objekt, ampak spomenik naše kulture, eden njenih temeljnih kamnov. Zanimivo je to, da takrat niso imeli denarja in Plečnik je to naredil najceneje, kar je bilo možno, denimo stebre iz betonskih cevi mestne kanalizacije. Zgoraj je dal strešnike, ki so jih naredili sami, a jim je cement v teh 70 letih že precej sprhnel. Dobiti nove, ni problem, problem je to, da so nekoč streho »popravili« tako, da so vmes dali polivinil. Od takrat se tam nabira kondenz in tramovi so začeli gniti.

Zdaj se izgovarjajo drug na drugega. Župniku dajo rok, do katerega mora obnoviti, če ne bodo po načrtu spomeniške službe oni obnovili na njegov račun. Načrta ni dobil, ker ga niso naredili, naredili pa ga niso zaradi tega, so mi pojasnili na ministrstvu, ker niso imeli glavnega podatka, to pa je, ali župnik spodaj pod cerkvijo spi ali ne, ali ima tam sobo ali ne. Arhitekt Mirko Brnič Jager je brezplačno vse izmeril in narisal, vendar načrta še ni, ker ga konzervatorski center ne da od sebe. Na ministrstvu trdijo, da je gotov, center pa ga ne da, ker pravi, da še manjka podatek, ali župnik tam spi ali ne.

To je skrajno neresno.

Seveda. Zdaj so župniku spet podaljšali rok, tokrat do konca letošnjega decembra. In če ne bo popravil, bodo oni na njegov račun.

In koliko ima v banki?

Okoli 3000, popravilo pa stane 150.000 evrov. Skratka, drug iz drugega se norčujejo: mesta to ne briga, objekt ne stoji v Ljubljani, države pa tudi ne, ker trdi, da je to stvar župnika. Gre pa za našo kulturo!

Za to bi moral poskrbeti resorni minister.

Skoraj nihče od dosedanjih ni kazal kakšne posebne afinitete do spomeniškega varstva in posledice seveda niso izostale. V dolgoročni strategiji za slovenski kulturni razvoj so Simonitijevi sodelavci napisali, da se naša, slovenska kultura začne z letom 1550.

Vse, kar je starejše, se nas torej ne tiče. Denimo romanska arhitektura je za nas nekaj tujega?

To je stališče mnogih slovenskih književnikov. In ljudje na ministrstvu, ki so njihovega mnenja, potem razpravljajo, kaj je in kaj ni spomenik! Si to lahko predstavljate? Ko pridem na ministrstvo, mi pa očitajo, da sem jaz kriv, da se cerkev na Barju podira. Zakaj potem sploh imamo spomeniško službo? Saj niso spomeniki zaradi spomeniške službe, temveč spomeniška služba zaradi spomenikov.

To so stvari, ki so za državo nekaj nepojmljivega. Imamo zakon o spomeniškem varstvu, ki se ciklično spreminja. Vsakih pet let dobimo novega, ki vse obrne na glavo. Tisti iz leta 1999, ki je bil pred sedanjim, se še ni začel v celoti izvajati, ker niti podzakonskih aktov še ni bilo, pa smo že sprejeli novega. In ta je spet vse postavil na glavo.

Konzervatorji na zavodu sploh ne vedo več, kaj delati. Vsi sicer še hodijo na teren, a so preobremenjeni z nepotrebnim birokratskim delom. Rešujejo podzakonske akte, ne držijo pa se niti tistih, ki so že narejeni. Nič ne deluje. Sedanji zakon je bil napisan pod predpostavko, da bomo čez pol leta v Sloveniji imeli pokrajine.

Vrniva se še k bežigranskemu štadionu. Pečečnikovi načrti zanj so narejeni, kanje?

Najbrž so, delali so jih zunaj.

Čakajte, ali ni vaša hči tudi nekaj sodelovala z njim?

Ja, Pečečnik je mislil, da bo šlo to gladko skozi, ker sem jaz njen oče, in je delo na hitro dal njej. Vendar se je uštel, ker sem rekel, da načrti iz spomeniškovarstvenih razlogov niso sprejemljivi. Zadeva se je potem neizogibno zapletla. Saj veste, kako gre v takih primerih. Na voljo imate dve možnosti: ali vztrajate in sprejmete posledice, ali pa si – malo pomagate. In tako je tudi bilo. Ostal sem sam in kmalu po zamenjavi vlade letel iz službe.

Potem je bil za stadion javni natečaj, na katerem so zmagali neki Nemci. Predvideli so tudi zelo visoko stolpnico, ki so jo morali potem znižati, tudi denarja ni bilo itd. To so še večkrat spremenili. Kaj od tega je danes ostalo, ne vem. Če bi stadion poglobili, bi pod sedeži naredili trgovine, zgoraj bi ga delno prekrili, s tem pa vse skupaj zvišali, glorieta bi postala nekakšna majhna arhitekturica v okviru celote itd. in od Plečnikovega dela bi ostalo manj kot deset odstotkov.

S temi rečmi pri nas res nimamo sreče.

Mi, ki smo majhen narod, bolehamo za tem, da bi morali biti vedno prvi pa najboljši. In imamo enkrat občutek večvrednosti, drugič manjvrednosti, nikoli pa se ne uvrstimo tja vmes, kamor dejansko sodimo. Moderna slovenska kultura temelji na prepričanju, da moraš razne ideale in tradicijo zato, da se lahko sam uveljaviš, najprej uničiti. To je klasično pravilo in s tem je začel tudi Slavoj Žižek, ko je Plečnikov parlament, na podlagi makete, proglasil za nacističnega.

Parlament je zgolj idealizirana zamisel, Plečnik je hotel na stara leta zgraditi stavbo z veliko kupolo. Tako kot si to želi skoraj vsak arhitekt, tudi denimo Le Corbusier. Zgraditev velike kupole pa je tudi velik tehnični problem in Plečnik je prišel na genialno idejo: zasnoval je velik prostor z majhno kupolo na vrhu; ta je podprta z nagnjenimi stebri in s tem je rešil problem statike. Ideja in načrt njegovega parlamenta nimata nobene zveze z nacionalizmom ali s kakšno drugo podobno ideologijo. Parlament so nekateri posamezniki razglasili za nekakšno nacionalno svetišče šele po osamosvojitvi, Plečnik sam o tem ni vedel nič. Iz tega so potem naredili mit, Žižek in njegovi pa zdaj vztrajajo, da je treba ta mit uničiti. In tako smo prišli do tega, da morda ne bomo uničili samo mita.

Lahko se nam zgodi, da bomo skupaj z umazano vodo zavrgli še otroka.

Točno tako. Ne zavedamo se, da je edino, kar imamo svetovno pomembnega, pravzaprav Plečnik.